

«ԼՈՒՌ ՑԱԻԵՐ...»

1967 Յունիսի առաջին շաբաթն էր: Պատերազմի հոտ կար ֆաղափին մէջ:

Ռազմաշունչ երգեր ու ճառեր կը լսուէին ամենուրեք:

Շուկաներուն մէջ անգամ, ֆանի ինֆնակոչ ֆաղափագէտ վաճառականներ, իրենց շուրջ հաւաքած գործարար մարդիկ, կը փորձէին մեկնաբանել ֆաղափական թէժ իրավիճակը:

Հայոց թաղը նոյնպէս հարուստ էր ֆաղափագէտ մարդոցմով, որոնք մեծ հանոյժով իրենց ծանօթներուն տունը այցի երթալով, ժամերով կը մեկնաբանէին եգիպտոսի այն օրերու նախագահ՝ Կամալ Ապտըլ Նասրի ազգայնաշունչ ճառերը:

Պատերազմը անխուսափելի կը թուէր: Հակառակ օրուայ տագնապալի լուրերուն, երուսաղէմի Հայոց վանքին կամ թաղին մէջ կեանքը բնականոն կ'ընթանար: Քաղաքի միակ հայկական վարժարանն անգամ, տակաւ կը շարունակէր ուսումնական տարեշրջանը փակել այնպէս ինչպէս ծրագրուած էր: Սակայն Յունիսի վեցին, օրը կէսօր չշեղած՝ դպրոցի տեսուչը վերջապէս որոշում կը կայացներ անմիջապէս փակել դպրոցը, յանձնարարելով աշակերտութեան, որ ուղղակի տուն մեկնին:

Վազգէն, որ շատ հեռու չէր ապրէր Թարգմանչաց վարժարանէն, տուն կը փութար պատերազմի սարսափի լուրը հաղորդելու ծնողին: Հայրը՝ նոյնպէս տուն շտապած էր անմիջական ապահովական պատրաստութիւններ տեսնելու, մինչ մայրը՝ աւելի մտահոգ էր տանիք հանած երեք տաշտի մէջ տեղադրուած լօլիկի ջուրերուն վիճակով:

Ժամ մը ետք, Ս. Քաղաքի վեցօրեայ պատերազմի առաջին կրակոցները կը լսուէին:

Վազգէն ընտանիքի եօթ անդամներ

ընտանիքի ապաստան կը գտնէր տան գետնայարկ մասանը:

Ծնողքը 1948ի պաղեստինեան պատերազմի ահի ու սարսափի օրերը ապրած՝ այժմ կը փորձէին սփոփել սիրտը հինգ զաւակներուն, որոնք առաջին անգամ կ'ապրէին զարհուրանք պատերազմի ու ամէն մէկ ուսմբի պայթումին՝ երկիւղած ու կծկուած կը մնային մասանին մէկ անկիւնը: Ու այդ սոսկումը աւելի կ'ալիկոծէր սիրտը մանուկի բնակիչներուն, մանաւանդ երբ հրէական օդուժը ցածէն թռչէ կ'առնէր հին ֆաղափի վրայէն:

Տիկին Մարիէթ, որ վերջին պահուն յաջողած էր լօլիկի ջուրերը վար բերել տանիքէն, ամբողջ շաբաթ մը մտահոգ էր թացանի (sauce) պատրաստութեան վիճակով:

Յունիսի 12ին, պատերազմը դադրած էր: Երուսաղէմը գրաւուած էր հրեաներու կողմէ:

Առաւօտուն, ֆաղափի բնակչութիւնը ներմակ դրօշակ պարգած անձնատուր կ'ըլլար գրաւող ուժերուն առջեւ: Տիկին Մարիէթ ընտանիքի անդամներուն հետ իրենց տան շեմին կանգնած, կը պատասխանէր հրեայ բանակայիններու հարցումներուն, որոնք սկսած էին տուն առ տուն խուզարկել, զինամթերք կամ պահուրտած զինեալներ գտնելու յոյսով:

Ս. Քաղաքի հայոց շրջանը, որ կը գտնուի ֆաղափի հարաւ արեւմտեան ծայրամասը, Երուսաղէմի մէկ վեցերորդ տարածութիւնն ունի եւ ընդհանրապէս աւելի ապահով է իր պարսպապատ դիրքով, քան միւս բոլոր շրջանները:

Պատերազմէն անմիջապէս ետք, ֆաղափը ենթարկուեցաւ կրակմարի ու շրջագայելու արգելքները խստացան:

Հակառակ ամրան եղանակին, օդն անգամ ամպոտած կը թուէր: Ծուխի հոտ կար ֆաղափին մէջ:

Տիկին Մարիէթի համար սակայն, գլխաւոր հարցը հիմա երեք տաշտ լօլիկի ջուրի փրկութեան վիճակն էր: Ու ամուսնոյն հետ խորհրդակցելով, յարմար նկատեց անմիջապէս եփել լօլիկները:

Միակ յարմար վայրը տան փոքր պարտէզի մասն էր:

Անմիջապէս ֆանի մը ֆար հաւաքեց, ու տան մէջ գտած փայտի կտորներով կրակ պատրաստեց ու տաշտը տեղաւորեց ֆարերուն վրայ:

Դժբախտաբար տան փայտի ու ածուխի պահեստները բաւարար չէին երեք տաշտ լօլիկի ջուրերը եփելու համար: Ծուկան գոց էր: Տիկին Մարիէթ այս անգամ մառանէն դուրս կը բերէր երկու սնտուկ հայերէն գիրքեր, որոնք տարիներով լոյս անգամ տեսած չէին:

- Ո՞վ պիտի կարդար այս գիրքերը - կը մտածէր ինքնիրեն: Ջաւակները տակաւին փոքր էին: Մեծը հազիւ տասներկինգ տարիքը նոր վերջացուցած էր: Արդէն Աւստրալիա մեկնելու դիմում ալ կատարած էին: Տարիներով մառանին մէջ պահուած այդ գիրքերը կարծես հիմա կը սպասէին իրենց սեւ նակատագրին:

Ու տիկին Մարիէթ մէկ մէկ այդ գիրքերը կը նետէր կրակին մէջ լօլիկի ջուրերը եփելու համար:

Վազգէն, որ այն օրերուն իր ժամերը կը տաշէր վանքի ակումբներուն մէջ, տուն վերադառնալով, ապշահար ու սարսափով կը դիտէր հայերէն գիրքերու հրկիզումը: Փորձեց դուրս բերել կրակէն, բայց ո՛ւշ էր արդէն:

Ու յանկարծ կրակին մէջ նշմարեց նոր նետուած հաստափոր գիրք մը: Բնագոյարար ձեռքը նետեց կրակին մէջ ու դուրս բերաւ զայն: Սերօ Խանգաղեանի՝ Մխիթար Սպարապետ գիրքն էր այդ: Կրակը լափած էր գիրքի ծայրամասերը ու ածուխի ներմակ փոշիով օծած զայն:

Վազգէն, որ այդ տարիքին անհուն սէր ունէր գիրքի հանդէպ, յուզումով կը դիտէր հայ գրականութեան հրկիզումը, յատկապէս իր տան յարկին տակ:

Ու այդ գիշեր, Մխիթար Սպարապետի գիրքը սեղմած կուրծքին տակ, ան լացաւ... Երկա՛ր լացաւ յաւէտ կորսնցուցած գրականութեան համար, մինչ աչքերէն սահած արցունքի կաթիլները կը թրջէին Սպարապետի պատմութեան էջերը:

Վեցօրեայ պատերազմի օրերն էին: Կրակ ու ծուխ կար ֆաղափին մէջ:

Այլ տեղեր ինքնաշարժներ կամ աղբեր կ'այրէին, իսկ Վազգէնին տան մէջ հայերէն գիրքեր... վասն փրկութեան լօլիկի ջուրերուն:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ՀՈԳԵԻՈՐ ԶՐՀԵՂԵՂ

Կլենտելլի Սենթրալ պողոտային վրայ, հիսիսային ծայրամասին մօտ, կը գտնուի Քօնրաժ ճաշարանը:

Հայահոծ այս գաղութին մէջ ակումբի մը բացակայութեան ի տես, Քօնրաժը իր համեստ շքեղութեամբ, կը յագեցնէ հայ երիտասարդ երիտասարդուհիներու իրար հանդիպման բոլոր պայմանները:

Հանելի ժամադրավայր մը... ուր խորհրդաւոր լուսաւորում՝ զգեցած սրահին մէջ կամ կողքի պարտէզին՝ գաւաթ մը սուրճով կամ գարեջուրով, քաղաքական, ազգային, կրօնական, ընկերային, աղանդատական, բարեսիրական հարցերը օրակարգի նիւթ կը դառնան ամէն գիշեր ու կը սպառին առաւօտեան կանուխ ժամերուն, երբ բունը այլեւս կը ճնշէ «ժողովական»ներու կոպերուն վրայ:

Հայահոծ այս գաղութին մէջ... ամերիկեան այս հանելի միջավայրին մէջ սակայն, «կը նահանջեն պատիւ ու բարոյականութիւն»: Սերունդ մը կ'այլասերի մեր աշխարհուն առջեւ, ուղեկորոյս սերունդ մը, որոնց հոգիի պատրոյզը զլացան վառելու անոնք, որոնք կոչուած են դեկավար պաշտօններու եւ առաջնորդելու այս հօտը:

Մեզի համար սովորական դարձած է այլեւս շարաքը գէթ երկու օր այցելելու սա «ակումբը», գիրք մը կամ թերթ մը կարդալու, օրուայ հրատապ հարցերը քննարկելու, ըլլան անոնք քաղաքական, ազգային թէ կրօնական:

Վարդանանցի տօնակատարութեան շարաքը ըլլալով, երբ քանի մը բարեկամներով նստած կը խորհրդածէինք 1555 տարիներ առաջ Աւետարանի այդ գինուորներուն խոր հաւատքին, գիտակցութեան, կրանիքայ կամփին

մասին, յանկարծ...

- Նորէ՞ն ուղղափառ հաւատքի մասին կը խօսիք... - հարց տուաւ Սողոմոնը, որ ուշ գիշերին քանի մը ժամ տաշելու համար եկած էր Քօնրաժ՝ գաւաթ մը գարեջուրով խեղդելու իր առանձնութիւնը:

Յիսուս գարուններ բոլորած, երիտասարդական խանդով լի տղայ մըն էր ան, որ ֆիզիկոս ըլլալով հանդերձ, սարկաւագութեան վեցերորդ աստիճանով զարդարած էր հոգեւոր ծառայութեան իր դաշտը:

Տղաքը կտոր սեղանի մը շուրջ նստած քիչ մը սեղմուեցան տեղ բանալով բարեշնորհ սարկաւագին, որ հիմա ծանօթ ըլլալով մեր օրակարգին, առանց վայրկեան մը իսկ կորսնցնելու հարց տուաւ աստուածաբանութեան մէջ հմտացած մեր բարեկամին:

- Ռուբէն՝ սա Հին Կտակարանին մէջ կ'ըսեն թէ Յիսուս Յայրօսի աղջկան բժշկեց, ատոր մատին ի՞նչ...

- Նախ Հին Կտակարանին մէջ այդպիսի բան գրուած չէ - միջամտեց Ռուբէնը:

- Ինչպէ՞ս թէ գրուած չէ, ես Աստուածաշունչին մէջ կարդացի:

- Աստուածաշունչի Նո՛ր Կտակարանին մէջ կարդացիր եւ ո՛չ թէ Հին Կտակարանին՝ - ճշդեց Ռուբէնը:

- Ճանրմ, հիմա Ս. Գիրքին մէջ կարդացի, հինն է կամ նորն է ի՞նչ կապ ունի:

- Մեծ է տարբերութիւնը: Մեղք որ սարկաւագ ալ ես եւ առանց Ս. Գիրքի հիմնական բաժինները ըմբռնելու հաստատումներ կ'ընես:

Սողոմոնը ֆիզիքոսի իր ամբողջ հմտութիւնն ու հպարտութիւնը սրտին

մէկ անկիւնը ծուարելով ու հարցումը կոկորդին մէջ խեղդելով... լռեց:

Սեղանակիցները պահ մը լուռ իրար նայեցան, մինչ Ռուբէն լռութիւնը խզելու համար շարունակեց օրակարգի մեր նիւթը.

- «Յովհաննէս Սարկաւազ (ԺԳ դար) հետեւեալը կը պատգամէ. «Ֆիզիքական ջրհեղեղը ոչինչ է հոգեւոր ջրհեղեղին հոլ: Ուղղափառութիւնը՝ մեր Նոյեան Տապանն է»:

«Արտաշատի ժողովին որդեգրուած բանաձեւը, որ դիմացաւ բազմաթիւ արշաւանքներու ու ժամանակի մաշումին դէմ, այսօր թէպէտ կը շնչէ տարուէ տարի, սակայն շրթունքային ծառայութեան մը վերածուած կը թուի ուղղափառ հաւատքի հասկացողութիւնը:

«Վարդանանք եւ Ղեւոնդեանք նահատակուեցան հաստատ մնալով իրենց ուղղափառ հաւատքին վրայ, պայքարեցան որ եկեղեցին հեթանոսներուն ձեռքը չանցնի: Բայց քանի՞ հոգի այսօր մաքուր հոգիով կը տեսնէ «լոյսն անտես իմանալի», երբ պատարագը բեռ մը կը թուի շատ անգամ, ու հարկը կը զգացուի կրնատելու սարկաւազաց բաժիններէն մասեր, շարականներէն հատուածներ, մինչ մենք՝ մեղքի ստրուկներ որպէս, տակաւ կը փորձենք տեսնել այդ «լոյսը», որ մարդուն հանդիպումն է Աստուծոյ հետ:»

Ռուբէն, որ յաճախ իր խօսքերը կը համեմէր պատկերաւոր դրուագներով, երուսաղէմի Պատրիարքութեան պաշտօնաթերթ՝ «Սիոն»ի մէջ կարդացած՝ հետեւեալ դէպքը պատմեց.

«Կը պատմուի թէ փարոսի վերակացուի եւ փոքրիկ լոյսի մը միջեւ խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած է:

«Փոթորկալից գիշեր մը, փարոսի հսկիչը վառելով փոքրիկ լոյսը, երբ կը պատրաստուի մեծ փարոսին գագաթն

ելլել, - Ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, կը հարցնէ լոյսը, այնչափ պզտիկ եմ որ, ո՛չ ոք գիտէի տեսներ, տուած լոյսս ալ շատ տկար:

« - Մի՛ վախճար կը պատասխանէ հսկիչը, այլ միայն յարատեւէ վառելի, մինչեւ որ վերջացնեմ գործս, գոր քեզ հետ պէտք է կատարենք: Եւ ինքը կ'ելլէ ոլորապտոյտ երկար աստիճաններու գագաթը, լոյսը ձեռքը բռնած:

«Վերջապէս կը հասնի գագաթը եւ այդ տկար լոյսով կը վառէ զօրաւոր փարոսը, որ իր ճառագայթները կը դրկէ մղոններ անդին, կատղած ծովու ամեհի ալիքներով ուռած կոհակներու վրայ, եւ շատ շոգեմաւներ այդ գիշեր կ'ազատին ժայռերուն զարնուելու եւ իրար բաղխելու վտանգէն:

«Հաւատարիմ փոքրիկ լոյսին պաշտօնը լմցած էր այդ րոպէին երբ շոգեմաւները ազատուեցան փորձանքէն. ու հսկիչը գիտէր զայդ:

«Այսօր, ամէն ժամանակէ ալ աւելի, մեր, եկեղեցին պէտք ունի հաւատարիմ «փոքրիկ լոյս»երուն, վառելու համար զօրաւոր փարոսը, եւ փրկելու ուղեկորոյս ժողովուրդը, յատկապէս նոր սերունդը նաւաբեկութենէ, մանաւանդ այս ծով աշխարհի ամեհի ալիքներու վտանգէն, շեշտեց Ռուբէնը, ապա եզրափակեց իր խօսքը ըսելով.

«Ահա այսպէս հայ եկեղեցւոյ իշխանաւորներուն լուռ գիտակցութեամբ՝ տակաւ կը շարունակուի հոգեւոր այս ջրհեղեղը, կը շարունաուի այնքան ատեն, երբ անհաղորդ կը մնանք Աւետարանի ճշմարտութեան ուղղափառ դաւանութեան: Ի՞նչ փոյթ... եթէ ամէն տարի «Վարդանանցի Խորհուրդը» կը կոտտայ մեր տարեցոյցներուն վրայ... մինչ մենք կը շարունակենք տօնակատարել «Վարդանանք»ը՝ ջրհեղեղելով Խորհուրդը անոր:»

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏԿԵՐ

Եղբրաբախտ գրող, Սիամանթո, «Կարմիր Լուրեր Բարեկամէս» գրքին մէջ յուզումով կը նկարագրէ այն պահը, երբ «ճառասուն հոգի խոնուած գետնափոր նկուղի մը մէջ, կը փորձէին խուսափիլ թուրք վոհմակներու նիրանէն: Սակայն մայր մը իր նորածին մանուկը գրկած վտանգ կը սպառնար խումբին: Մանուկը կը ճշար... անօթի էր: Մօր ստիճանները պարապ էին ու ինք տկար: Խումբը կը թելադրէր մօր լոնցնել նորածինը, որ կրնար մատնել թափստոցը թուրքի եաթաղանէն փախչողներուն»: Ու Սիամանթո կը շարունակէ նկարագրել սարսափելի տեսարանը, գրելով՝ «ու այդ նկուղի մթութեան մէջ, երկու ձեռքեր գլորուեցան մութին մէջ, ու գտնելով վիզը մանկան խեղդեցին զայն»:

Երբ խումբը կ'ազատի այդ սեւ ժամէն... հայ մայրը խելագարած՝ փողոցներուն մէջ կը պռուշայ. -«Կը տեսնէ՞ք այս ձեռքերս... ես այս ձեռքերովս իմ մանուկս խեղդեցի, խիղճ չունիք դուք, խեղդեցէք զիս»:

Այս երեկուայ պատմութիւնն է: Կարմիր լուրն է... գրուած արիւնով:

Դար մը անցած է այդ սեւ օրերէն: Ու հարիւր տարի ետք, նոյն այդ վայրերէն տակաւ կու գան «Կարմիր լուրեր...» որ կը փոթորկեն, կ'ալեկոծեն մեր հոգին անգոր:

Հայրենի ժողովուրդին հանապազօրեայ պայտարը, հայրենիքի քաղաքատնտեսական իրավիճակը, հայ մարդուն ընտանեկան պարտականութիւններէն ու պարտաւորութիւններէն խուսափումը, ամէն օր կը պատռէ վարագոյրը բշուռութեան, անոնց՝ որոնք հացի ճամբուն վրայ... յատկապէս ինկած են մարմնավանառութեան գիրկը հին արհեստին:

Երէկ՝ հայ մայր մը իր նորածին զաւակը կը խեղդէր նկուղի մէջ, որպէս զի փրկուէր կեանքը ճառասուններուն:

Այսօր... ինչպէ՞ս գրել լուրն այս կարմիր...

Թուրք ամուլ մը, որ զաւակի կարօտով ապրած է տարիներով, կեանքը զլացած է երջանկութիւն պարգեւել անոնց, կնոջ ամուլութեան հետեւանքով:

Սակայն, կնոջ փափաքին անսալով, ամուսինը՝ փոխան քանի մը հազար տոլարի... հայ աղջկայ մը ժամանակաւոր կնութեան կ'առնէ, որպէս զի իրենց զաւակ մը պարգեւէ:

Ու հացի ճամբուն վրայ ինկած աղջիկը... կամա՞յ թէ ակամայ կը յօժարի թուրքի առաջարկին:

Երախայի ծնունդէն ամիսներ ետք, հայ աղջիկը որ բնակութիւն հաստատած էր թուրքին տան մէջ, հոգեկան անհանգիստ վիճակի մը մատնուած, կը վճռէ վերջնականապէս հեռանալ երկրէն, թուրքին թողլով իր զաւակը՝ փոխան քանի մը հազար տոլարի:

Թուրքը կը յօժարի առաջարկին: Պահանջուած հատուցումը ստանալէ ետք, աղջիկը ապաստան կը գտնէ Գերմանիա:

Երկրորդ պատկերին տխուր պատմութիւնը թէպէտ կը վերջանայ հո՛ւս... սակայն դուռ կը բանայ խորհրդածութեանց, թէ ի՞նչպէս անցեալին հայ մարդը իր էութեան ոլոտներուն մէջ, այնքան զօրաւոր էր հոգիով, որ իր կեանքի ամենէն սեւ ու տաժանելի օրերուն իսկ, չէր ծախած իր հոգին երեսուն արծաթի: Իսկ այսօր ան հեռացած ըլլալով հոգեւոր արժէքներէն... հոգին սկսած է ծառայել միտքին ու մարմնին:

Ըսինք՝ երէկ հայ մայր մը իր նորածին զաւակը կը խեղդէր նկուղի մը մէջ թուրք խուժանին ձեռքը չիյնալու համար... այսօր, հայ աղջիկը Թուրքիա կ'երթայ զաւակ մը պարգեւելու թուրք ամուլին:

«Կարմիր լուր» մըն ալ այս... դար մը ետք:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ